

Eu din oastea mare nu-s decît solia,
Ucenic cucernic vă vestesc cuvîntul,
Nu-s decît un fulger smuls de vijelia
Ce-a închis în sînu-i milostiv pămîntul.
Rămîneți la mine voi întotdeauna,
Înfrățiți cu focul singelui din vine,
Căci se stinge glasul și se frînge struna
Cînd în goana vieții nu-ți mai fi cu mine...

(Voi veniți cu mine...)

COPILĂRIA ȘI ADOLESCENȚA

1

Octavian Goga s-a născut la Rășinari în ziua de 20 martie stil vechi, 1 aprilie stil nou, a anului 1881. Era anul în care, după lungi dezbateri contradictorii, Conferința națională, convocată la Sibiu în luna mai, întărea pentru românii transilvăneni tactica abținerii de la orice manifestare politică și retragerea deputaților din Parlament. A triumfat atunci ideea protestării mute, a rezistenței pasive, impusă de partizanii oboșiți ai formulei defensive. Iată de ce spune Goga că el s-a născut cu pumnii strînși, a protest. Într-o asemenea atmosferă politică, aspectele sociale se înfățișau și ele în culori dintre cele mai întunecate, care dădeau contur tragic unor stări aproape feudale, ca aceea a clăcașilor de pe moșiile întinse ale grofilor. Era o imagine pe care poetul o văzuse nu o dată la Crăciunel. Părintele Iosif avea aici o proprietate de cîteva iugăre și o casă albă țărăneasă, în care copilărise el însuși. Acolo își aducea în fiecare vară familia, așa încît Goga și-a împărțit vacanțele între Rășinari și Crăciunel. La Crăciunel, Goga, ca și frații săi, se lăsa impresionat de vasta întindere a zării, de limpezimea dimineților pline de soare, de apoteoza amurgurilor însîngerate, de întreaga vibrație a peisajului cîmpenesc pe care n-o întîlnea la Rășinari, între coastele munților. Și-apoi casa de la Rășinari era îngrădită jur împrejur de zidurile gospodăriilor vecine, încît retezau orizontul și împiedicau desfășurarea largă a privirilor insetate de spațiu. Rareori copiii preotului se puteau strecura peste gardul din fundul grădinii pentru a fugi să joace popice la crîșma lui Vidrighin. În schimb la Crăciunel,

livezile și lunca și toată cîmpia se ofereau cu generozitate zburdălniciei copiilor. Printre ceasurile de joacă și de tihnă, micul Tavi, cu inteligența și sensibilitatea lui ascuțită, înregistra scene dintre cele mai dramatice, care se vor strecura, cu vremea, în conștiința sa artistică. Șocurile primite aici, în copilărie, se vor limpezi în poezie în locuri și răstimpuri dintre cele mai diferite. Vacanțele petrecute la Rășinari și la Crăciunel i-au săpat în suflet vrăjmășia muntelui și duioșia colinelor. În satul natal al tatălui, un lung trecut de iobăgie sporise suferința și întărise spiritul de revoltă. Acolo, povesteau bătrîni, s-a înfățișat împăratului Austriei, Iosif al II-lea, un țăran cu cămașa însîngerată, ca o tristă și simbolică petiție. Acolo trebuie căutată geneza poeziei *Clăcașii*. Tot de pe acolo e și Laie Chiorul și preotul stăpînit de demoni din piesa *Meșterul Manole*.

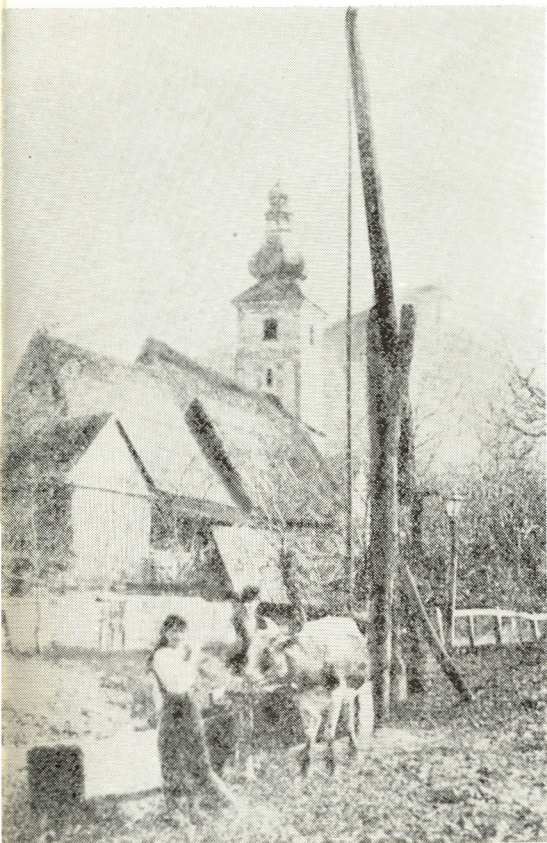
Copilăria poetului a fost frumoasă, legănată de basme și legende, în ritmul doinelor și al baladelor. Octavian, Tavi al intimității familiale, ipocoric cu care va și semna multe poezii, era primul copil al dascăliței și al protopopului din Rășinari, oameni care nu țineau pe polițe și pe masivele stelaje din stejar numai oale cu smîntînă și sticle cu vin, ci și cărți și gazete, adunate de-a lungul anilor, de cărturarii familiei și uneori scrise chiar de ei.

2

Al doilea băiat, Victor (1882—1883), s-a prăpădit la vîrsta de un an, ceea ce va face ca numele lui să treacă asupra celui de-al treilea născut, fetița Victoria (15 septembrie 1883 — 3 martie 1903), o ființă delicată și plăpîndă, sfioasă și cuminte, ca dascălița din poezia lui Goga. Era înzestrată și putea năzui departe, dar modestia și sfiala ei n-au lăsat-o să se îndepărteze prea multă vreme de casa părintească. S-a făcut învățătoare, ca mamică-sa, dar a murit la numai 20 de ani. A doua soră era Claudia, care a supraviețuit întregii familii. A scris și ea o bună bucată de vreme versuri și le-a publicat în revista *Luceafărul*¹ cu

¹ Publicate în *Luceafărul*, sub pseudonimul Maria Bratu : *Cintec*, nr. 13—16, 15 iunie 1906, p. 301, *Cintec*, nr. 19—20, 15 nov. 1906, p. 419, și Simina Bran : *Un certăreț*, nr. 5, 1 martie 1908, p. 93, *Scrisoare*, nr. 23, 1 dec. 1908, p. 533, *Jale*, nr. 2, 16 ian. 1909, p. 34, *O floare*, nr. 7, 1 aprilie 1909, p. 154, *Scrisoare*, nr. 8, 16 aprilie 1909, p. 185, *Unei fete*, nr. 12,

Rășinari : lângă râul Caselor

Port din Rășinari

Biserica din
Rășinari

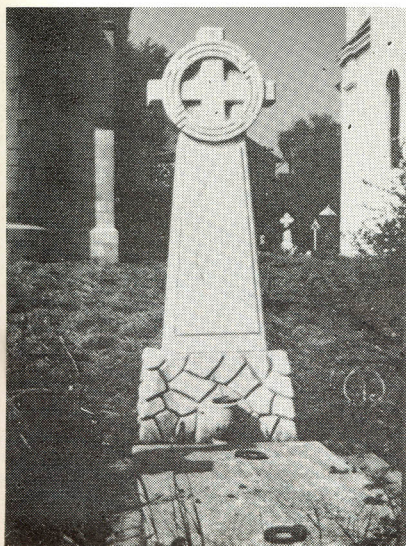

Priveliște asupra
Rășinarilor

Școala și biserica din Rășinari,
unde a slujit tatăl lui Oct. Goga

Piatră funerară a familiei Goga,
din cimitirul de la Rășinari

Imagine din muzeul
etnografic de la Răși-
nari ; se observă „ră-
vașul turmelor de oi“
cîntat de Oct. Goga

Sibiul în jumătatea
secolului al XIX-lea

pseudonimele Simina Bran sau Maria Bratu, dar apoi a renunțat la orice activitate literară. Poezia de debut, intitulată *Cîntec* și publicată în numărul din 15 iunie 1906 al *Luceafărului*, anunța o certă sensibilitate artistică, înrudită cu a fratelui Octavian din *Cîntece* :

— Lună, lună, sită deasă,
Sită de mătăasă.
De ce-ți cerni așa mărunță
Pulberea cărunță ?
— Fată mare, albă fulg,
Nu vezi, tu, pe cărăruie
Cum o umbră-ncet se suie ?

Lămurit s-aude-n noapte
Cum își țese ruga-n șoapte...
De n-aș cerne pulberea
Umbra nu mi te-ar vedea,
N-aș ști brațele să-ntindă,
Nici pe cine să cuprindă.

Al cincilea și cel mai mic dintre copii a fost Eugen Iosif mîngîiat între ai săi cu numele de Geni. Acesta (născut la 11 decembrie 1888 și mort în iunie 1935), fire zvăpăiată și nestatornică, va fi tovarășul cel mai bun al lui Tavi ; va intra cu el în bătălia de presă de la *Tribuna*, vor suferi condamnări împreună, vor apuca amîndoi drumul pribegiei, vor merge pe frontul din Dobrogea și vor rămîne prietenii cei mai buni pînă la apusul vieții.

3

Dar la Crăciunel, Goga a fost mai cu seamă tovarășul de vorbă și de drumuri al părintelui Iosif. În ceasurile în care se îndreptau spre tîrgul Blajului în legănatul monoton al trăsुरii,

16 iunie 1909, p. 270, *Eu nu sînt viorea*, nr. 14—15, 15 iulie—1 aug. 1909, p. 313, *Ochii au luciul catifelei*, nr. 15—17, 15 aug.—1 sept. 1909, p. 336 ; poeziile acestea nu sînt cu nimic mai prejos de versurile frecvente în presa vremii.

tăind drumurile prăfuite ale cîmpiei, sau toamna devreme cînd se duceau la via părintelui Simion din Sînta-Măria, vrednicul popă Iosif, cu neîntrecutul său dar de povestitor, îi relata copilului, întîmplări cumplite din anul revoluției de la 1848, asemănătoare celor evocate de Eminescu din *Geniu pustiu*. Erau povești adevărate, care făceau să scapere în ochii intens albaștri ai copilului plesne din fulgerele unei minii înăbușită de veacuri. Această stare de spirit se va resimți, mai tîrziu, în majoritatea versurilor sale. Cu ajutorul mamei Aurelia, Octavian Goga învață primele slove încă înainte de a merge la școală. El va cunoaște de timpuriu viața și munca oamenilor, dar le va pătrunde și universul lor spiritual, așa cum se afirmă în folclor și în toiul șezătorilor, căci ecouri din duhul și atmosfera lor va răzbate puternic în poeziile sale. În pacea serilor de toamnă coboară Ileana Cosînzeana și zîne bălaie, vin eroi cu coifuri argintate, suspină doinele și ride hora (*Plugarii*); nevestele plîngînd sporesc, în șezători, fuiorul pe fus (*Noi*). Atmosfera aceasta folclorică, în care s-a împlinit copilăria poetului e magistral evocată de Goga în prefața la volumul de povestiri al lui Ion Pop-Reteganul, apărut în 1908: „E farmec și lumină în povestirile acestea, care leagănă ca într-o luntre fermecată sufletul și dau avînt închipuirii. Țăranul nostru e nedespărțit de poveștile lui, care sînt o grădină înflorită unde se furișează sufletul omului trudit de amarul vieții, dornic de un adăpost. Astfel darul povestirii e o comoară de mare preț pentru bieții noștri țărani. Fiecare sat își are povestitorul lui. Toți cunoaștem din copilărie icoana senină a acestui unchiuș cu ochii vii și strălucitori, cu zîmbetul cicălit. În sările de toamnă, la șezătoare, cînd fusul sfîrșie între degetele sprintene, el stă răzimat de vatră și-n pîlpîirea focului — își spune poveștile. Spune basme care strălucesc pe podoaba minunată a unei închipuiri fără seamăn. Împărați și feți frumoși se înfiripă în haina fermecată a măiestriei lui și, încătușat de vraja acestor icoane, fusul se oprește și închipuirea fetelor zboară departe. Iscusitul meșter înțelege taina sufletului și, într-o clipă, cu o glumă, cu o ghicitoare își smulge ascultătorii din lenea asta dulce a basmelor. Abia se potolește risul sănătos și el, potrivit-și glasul, spune mai departe o întîmplare de

la târgul de țară, ori cutare amintire răzleață prin războaiele cu Praisul... Și zi de zi se înmulțește și se primenește această co-moară strălucitoare.“¹

După cum ne indică *Protocolul de clasificățiune* al școlii din Rășinari², în anul școlar 1886—1887, Goga era elev în clasa I, avînd ca învățător pe Dimitrie Tătar și obținînd calificativul *foarte bine*. La toate obiectele e notat cu 1, pe atunci nota maximă : Purtarea morală 1, Diligența 1, Atențiunea 1, Rugăciuni 1, Citirea 1, Computul mental 1, Caligrafie 1.

Clasa a V-a o absolvă în anul școlar 1889—1890, clasificîndu-se al 3-lea din 21 de elevi, de fapt al 2-lea, căci are aceeași medie cu premiantul doi pe care-l avantajează numai alfabetul. Situația pe discipline este următoarea : Purtare morală 1, Diligența 1, Atențiunea 1, Rugăciuni 1, Istoria bisericească 1, Catehism 1, Cetirea 1, Gramatica 1, Scrierea dictată 1, Limba maghiară 1, Computul mental 1, Computul cu cifre 2, Geografia 1, Istoria 1, Drepturile și datoriile civile 1, Istoria naturală 1, Fizică 1, Limba germană 1, Cîntul 1, Desenul 1, Caligrafia 1, Grădinărit 1, Gimnastică 1.

Învățător l-a avut pe Moise Frățilă (1861—1920), intelectual inimos și patriot care a slujit școala din Rășinari vreme de 37 de ani. Pentru atitudinea sa demnă a fost închis doi ani în temnițele Clujului și a suferit o condamnare la moarte de care a scăpat „ca prin minune“. Imaginea unui asemenea dascăl va fi intrat și ea în idealurile de luptător ale lui Goga și va fi fost, poate, prototipul poeziei *Dascălul* :

Moșneag senin, eu tîmpla ta curată,
O cer pe veci, nădejdi mele pază.
Din soarele copilăriei mele
Pe fruntea ta mai licărește-o rază.
În suflet simt cum negura se sfarmă
Și se-mpletește albă dimineață

¹ Ion Pop-Reteganul, *Povestiri*, 1908, p. 3—5.

² Catalogele cu situația școlară a poetului din clasele primare se află acum în Casa memorială de la Rășinari, alături de alte documente, caiete și cărți, care au aparținut lui O. Goga în tinerețe.

Cînd ochiul tău în inimă-mi coboară,
Topind încet cetatea ei de gheață.

Căci simt plutind prin fumul de tămîie
Sfințenia cîntării preacurate,
Ce-a rumenit o lume cu senina
Cucernicie-a vremilor uitate.
Și-n ochii tăi văd strălucind scînteia
Din focul mare-al dragostei de lege,
Ce prin potopul veacurilor negre
Ne-a luminat cărările pribege.

La examenul de sfîrșit de an, care s-a ținut la 14 iunie 1890, micul Tavi a obținut media *foarte bine*, calificativ cu care se va îndrepta spre școlile înalte de la oraș.

4

De la Rășinari, la vîrsta de 9 ani, viitorul poet pleacă la liceul unghuresc din Sibiu. Momentul ruperii de sat și de familie cunoaște și el ecouri prelungi și amare în poeziile lui Goga, *Bătrîni*, *Reîntors*, *Casa noastră*, *Zadarnic*, *Prima lux*, aceasta din urmă consemnîndu-l, ca o filă de jurnal intim, cu accente de mare autenticitate :

Intr-o duminică de toamnă... Vezi, ca prin vis mi-aduc aminte...
M-a sărutat cu lacrimi mama cînd mi-a-ncheiat la gît cămașa,
Zîmbind m-a mîngîiat pe frunte și nuci mi-a dat din sîn nănașa,
Și tata m-a bătut pe umăr și m-a-ndemnat să fiu cuminte...

Și parc-o văd cum sta bunica, plîngînd în colțu-i de năframă,
Cînd dascălul din sat și popa deodată ne-au venit în casă,
Și eu roșisem de rușine cînd popa m-a chemat la masă
Și mi-a vorbit de-nvățătură și m-a cinstit c-un ban de-aramă.

Obosit, copilul adoarme-n brațele bunicii și are un vis îngrozitor. Orașul îi apare ca un imens balaur cu solzi strălucitori aurii, cu o gură roșie cît aprinsul soare, și trupul îi tremura de groază ca pieptul pasărei rănite, cînd tata îi spune : „Ne ducem în oraș la școală“.

Era prin 1890, la începutul toamnei. Frunza ruginise, ploile mărunte, „mocănești“, desfundaseră drumurile de țară, și, din întunericul satelor oropsite, porneau agale căruțe cu cai, care duceau la Sibiu cite un vlăstar de popă, de dascăl ori de țăran mai răsărit să învețe carte înaltă, să se facă „domn“, adică tot popă sau dascăl. Așa a pornit în anul acela, din curtea popii din Rășinari, o căruță, care a ajuns în inima orașului, la școala ungurească. „Aici mișuna lume din toate părțile. Au venit părinții cu copii. Cei mai mulți sînt țărani în straie de duminică, scot bani din șerpar și se feresc din drumul domnilor profesori cu pălăria în mîină, sînt și preoți cu haina lor cam trecută și copii de toată mărimea.“¹ Părinții se întorc seara tirziu acasă, după ce-i lasă pe copii în seama profesorilor. Începe învățătura. Învățătură grea, poticnită, căci totul se preda în limba maghiară, iar cei mai mulți dintre ei nu știau o iotă de acasă. În clasă erau amestecați copiii de români cu cei de unguri. Leagă prietenii, discută, își infiripă visuri și idealuri. De aici, de la Sibiu, peste citeva luni, la 28 martie, de ziua tatălui său, Goga îi va trimite prima poezie, un elogiu adus țăranului român exploatat. Versurile au fost citite la masa sărbătorească de noțarul din sat, om de seamă și cărturar, care va veni peste citeva zile la Sibiu și-i va aduce cadou *Poeziile* lui Eminescu. Era, desigur, ediția Maiorescu, frumos legată, cu dedicația „Micului poet O.G. ca program“. Neîndoios că ediția a circulat din mîină în mîină printre elevii români de la gimnaziu. Aici, profesori retrograzi, șovini, urmăresc sistematic ațîțarea urii între copiii celor două naționalități, desnaționalizarea cu orice preț a românilor. Îi jignesc și le falsifică istoria, seamănă neîncrederea reciprocă și răscolesc, clipă de clipă, jarul dușmăniei. Iată ce spune Goga, în această privință, atunci cînd e silit să se apere, în fața Curții cu juri din Cluj, de învinuirea că a jignit școala în articolul *Generație nouă*: „Eu mi-am petrecut anii de studiu la liceul maghiar din Sibiu și cunosc, domnilor jurați, felul de judecată nenorocită care călăuzește pe unii din-

¹ O. Goga, *Generație nouă*, în vol. *Insemnările unui trecător*, Arad, 1911, p. 40.

tre profesorii mei, sînt în curent cu spiritul detestabil al aceluia sistem de educație, sub povara căruia m-am zbatut ani de zile. Din cîte am văzut aici, din cîte am trăit și m-au tulburat în cei opt ani, eu am dat numai cîmpeie fugare în rîndurile mele de gazetă... Aș putea formula spiritul acestui sistem pedagogic în următoarele cuvinte glumețe ce mi-a adresat odinioară un bun și cinstit profesor : «O, e atît de grea meseria noastră, a profesorilor la școlile de stat...». Și zîmbea cu ironie cuminte acest om luminat : «Vezi, noi avem îndatoriri duble. Noi trebuie și să vă învățăm carte și să vă facem unguri : pe tine trebuie să te învăț matematicile și tot prin rostul meu să te maghiarizez. Firește că în felul acesta noi ajungem la un rezultat ciudat : nici din matematici nu știi nimic, nici ungur nu te faci...». Iată, domnilor jurați, nenorocitul dualism firesc al acestei educații...

Căci ce se întîmplă, de exemplu, într-un liceu în care elevii sînt o mare parte de naționalitate română ? Din cei mai mulți profesori lipsește cu desăvîrșire acel luminos sentiment de umanitarism, acea bunăvoință părintească față de elevul lor, fără de care adevărata educație nu se poate închipui.¹

Cu asemenea profesori elevii o duceau într-o continuă încredare. Dacă mîndria națională le era neconținut jignită, viața materială le era de-o neînteruptă asprime. Stăteau cîte cinci la o gazdă, mînceau pușin, dar munceau cu o nespusă înverșunare. „Acum douăzeci și cinci de ani — își amintește Goga² — la liceul unghuresc din Sibiu, copiii de țărani porniți la carte o duceau greu de tot. Aciuiți prin mahalale, săraci lipiți pămîntului, cu merindea lor de acasă, abia se strecurau de pe o zi pe alta. În clasa cincea, de pildă, colegii mei posteau foarte des și erau zile cînd o jimblă, împărțită frățește în două, ținea loc de mîncare. În astfel de cazuri se făcea haz și se spuneau glume de la țară, a căror veselie zgomotoasă era un fel de narcotic al foamei. Ridea clasa întregă și chiotul prăvălit asupra noastră mătura toate mizeriile.“ Goga a fost toată vremea

¹ O. Goga, *Educația în școlile unghurești*, în vol. *Însemnările unui trecător*, Arad, 1911, p. 49—50.

² O. Goga, *Un nou tip de orizont* : „Șobăs-goiumul“, în vol. *Mustul care fierbe*, p. 103.

un excelent elev la istorie și întâiul la temele de limba maghiară pe care profesorul le citea în clasă ca model. La matematică, însă, mergea greu. Citea, ca toți colegii români, cu înfrigurare, reviste și cărți de dincolo de munți, pe care le socoteau în chip firesc și ale lor. Dintr-o scrisoare trimisă de Goga, la 29 iunie 1907, lui Simion Mehedinți, se desprinde clar rolul revistei *Convorbiri literare* și în istoria culturii românești din Transilvania, precum și prestigiul de care se bucura de la apariție, în rândul intelectualilor. „De mult — zice Goga¹ — am fost învățat să socotesc revista *Convorbiri* ca o încorporare a unei năzuinți literare superioare atîtor încercări trecătoare din puzderia de tiparuri de la noi și din Țară. Pe lângă tradiția frumoasă a Junimei, care în mintea noastră, a celor de astăzi, pare o poveste senină, această revistă a fost singura din multe publicații periodice care a găzduit totdeauna o fermitate de idei și n-a fost supusă capriciilor personale. Și pe lângă aceste, scrierile tuturor ardelenilor noștri mai de seamă au trecut prin proba de foc a *Convorbirilor*. Una din nădejdiile cele mai frumoase ale închipuirii mele de începător era odinioară gîndul că voi putea odată să colaborez la *Convorbiri*.” Deci Goga o urmărea, o citea și socotea apariția în paginile *Convorbirilor* egală cu o consacrare. *Convorbiri literare* aducea, alături de publicațiile românești din Ardeal, hrană spirituală pentru acești tineri amenințați de deznaționalizare.

„Cu toată școala lor străină, ei ajung să-și formeze un stil românesc din cetanii, și n-aș crede că elevii din liceele românești ar avea mai multă pietate pentru numele unui Eminescu, Vlahuță, Coșbuc, ca acești tineri chinuiți.“²

Cînd Goga ajunge la Sibiu, biblioteca *Astrei* avea un local propriu pe strada Morii nr. 8, și se îmbogățise sensibil cu lucrări românești din scrierile lui V. Alecsandri, D. Bolintineanu, C. Negruzzi, Titu Maiorescu etc. Biblioteca devenise publică și cunoștea o mare afluență de cititori, printre care neîndoios se

¹ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. IX, București, 1940, p. 162—163.

² Octavian Goga, *Generația nouă*, în vol. *Insemnările unui trecător*, p. 42.

afla și liceanul cu o atît de vie patimă a cititului, O. Goga. Biblioteca aceasta va cunoaște cu fiecare an o dezvoltare deosebită care se va accentua în anii 1908 și 1910 cînd Goga însuși va fi conducătorul ei. Setea lui Goga de cultură, ca și a colegilor săi e imensă și nepotolită. Citeau autori latini, unguri, români, purtau discuții, urmăreau reactivarea vieții politice și se entuziasmau de lupta patriotică a românilor. Așa, de pildă, pe vremea *Memorandumului*, a acelei acțiuni energice a românilor pentru cîștigarea drepturilor firești, Goga avea 13 ani. Printre cei care au luat parte la manifestația din gara Sibiu a fost și el. În urma acestei participări îndrăznețe a fost amenințat cu eliminarea din școală, dar, pînă la urmă, s-a ales numai cu o notă rea la purtare. Cu demnitate, Goga a mărturisit sincer participarea sa la acea acțiune patriotică, și, întrebât de un profesor de unde știe *Deșteaptă-te române*, a răspuns ferm : „de la mama“.

5

Atmosfera spirituală în care trăiau românii din Transilvania era acum aceea a redeșteptării conștiinței naționale. Sibiul acelor ani era un strălucit centru politic și cultural al transilvănenilor. Aci, pe căi legale, patrioții noștri încercau să îndrepte nedreptăți seculare. În scopul acesta aveau loc numeroase întruniri publice la Hermansgarten, unde, dus de tatăl său, Goga îl vede pentru prima dată pe renumitul popă Vasile Lucaci, alături de care va lupta mai tîrziu ca un bun și credincios tovarăș. Presa românească, în primul rînd *Tribuna* și gazetele de la Brașov, întemeiate de G. Barițiu, oglindeau cu îndrăzneală nobila luptă patriotică. Elevul Goga le citea cu înfrigurare. Nu o dată va afla aici știri grave, dar nicicînd ca în duminica din 27 mai 1894. Pe prima pagină a *Tribunei* deslușește un anunț care îl zguduie : „După o dezbatere de trei săptămîni, azi 13/24 mai, orele 5, tribunalul din Cluj a pronunțat următoarea sentință, prin care sînt condamnați la închisoare de stat : Dr. I. Rațiu — 2 ani, G. Pop de Băsești — 1 an, Dr. Vasile Lucaci — 5 ani, D. Comșa — 3 ani, Dr. Daniel P. Bar-

cianu — 2 ani și 6 luni, N. Cristea — 8 luni, I. Coroian — 2 ani și 8 luni, Dr. T. Mihaly — 2 ani și 6 luni, Aurel Suciuc — 1 an și 6 luni, M. Veliciu — 2 ani, R. Patița — 2 ani și 6 luni, G. Dominide — 2 ani și 6 luni, D. Roman — 8 luni, V. Barbu — 2 luni. Sus-numiții mai sînt condamnați solidar la purtarea spezelor în sumă de 3.238 florini valută austriacă și publicarea sentinței în 13 ziare.“

Știrea din *Tribuna* privitoare la sentința în procesul *Memorandumului* era însoțită de un comentariu curajos, plin de patriotism, o adevărată lecție de demnitate națională, care va fi avut un ecou puternic în conștiința elevilor români : „Toți acuzații au primit cu bărbăție osînda. Venind în fruntea convoiului, părintele Lucaci făcea impresia unui erou din vremurile antice. *Venea zîmbind*. Doamna Lucaci i-a zis, de asemenea senină, următoarele : «Te sărut dragul meu, și te salut că pe tine te-au învrednicit mai mult». Domnul Rațiu venea cu fruntea ridicată. Au intrat cu toții în hotel presărîndu-li-se calea cu flori. Singur badea George (Pop de Băsești) a plîns : pentru că — zicea — l-au batjocurit dîndu-i pedeapsă mai puțină decît celorlalți tovarăși ai săi. Procesul s-a sfîrșit aici.“

Procesul memoriștilor se sfîrșise într-adevăr atunci, dar nu și tragicul proces al unei întregi colectivități care stătea de o mie de ani într-o neagră închisoare a popoarelor, cum atît de logic și mișcător demonstra în cuvîntul său în fața tribunalului Dr. Ioan Rațiu : „Memorandumul, pentru a cărui publicare sîntem trași, ca niște făcători de rele, înaintea acestei bare judecătorești, nu cuprinde, precum v-ați putut convinge, decît gravaminele [plîngerile] poporului român, care ne-a trimis pe noi ca să cerem scutul Tronului pentru drepturile lui nesocotite și călcate în picioare. Ceea ce ne-a silit pe noi și pe poporul român să facem acest demers este faptul că atît legislațiunea cît și guvernul ne-au adus convingerea nestrămutată, că în fața lor, pentru noi, vorbă de dreptate nu poate fi. În zadar au fost toate promisiunile ce s-au dat în repetate rînduri pentru respectarea drepturilor noastre naționale ! În zadar am încercat toate formele și mijloacele legale ! În zadar ne-am plîns la toți factorii competenți ai statului. Nu ne mai rămînea

dar decît această singură cale, a apelului la factorul suprem al statului și la opinia publică a lumii civilizate. Față de acest act care nu conține decît purul adevăr și este icoana credincioasă a suferințelor și nedreptăților ce le îndură poporul român din Transilvania și Ungaria, trebuie ca regimul ori să se dezvinovățească, ori să se răzbune. Dezvinovățirea nu era cu putință ; a ales calea răzbunării ! Ne-a împiedecat să ajungem la Tron și acum ne supune judecății aceloră contra cărora ne-am plîns. *Ceea ce se discută aici, domnilor, este însăși existența poporului român. Existența unui popor nu se discută, se afirmă !* De aceea, nu ne e în gînd să venim înaintea D-voastră și să dovedim că avem dreptul la existență. Într-o asemenea chestiune nu ne putem apăra în fața D-voastră, nu putem decît să acuzăm în fața lumii civilizate sistemul asupritor, care tinde să ne răpească ceea ce un popor are mai scump : legea și limba. De aceea, nu mai sîntem aici acuzați, ci sîntem acuzatori... Ca persoane nu avem ce căuta înaintea acestei Curți de Jurați, fiindcă noi am lucrat numai ca mandatarii ai poporului român și un popor întreg nu se poate trage la bara judecătorească...”

Procesul acesta care dura de secole se dezbătea uneori și pe băncile școlilor, cum am văzut mai sus. Elevii români se integrau cu elanul lor tineresc într-o asemenea tendință generală care la Goga devenise o atitudine firească, bazată pe o stare afectivă, dar și pe argumente, căci el citise sub frăgarii de la Rășinari *Cronica* lui Șincai, scrisă în litere cirilice și cunoștea de la tatăl său faimoasa predică a strămoșului protopop Sava Popovici, despre obîrșia romană a neamului nostru.

În clasa a VIII-a, Goga părăsește Sibiul, împreună cu colegul său de bancă Ion Lupaș, în urma unui incident cu profesorul de istorie, Tompa Arpád, care-l jignise și ținea cu tot dinadinsul să-i deznaționalizeze pe elevii români. Arhivele Statului din Sibiu păstrează cataloagele liceului, care consemnează situația școlară a elevului Goga Octavian în cei șapte ani petrecuți aici. Ele pun în lumină nu numai structura învățămîntului la acea dată, ci și interesul diferențiat acordat de viitorul poet onora sau altora din materiile de studiu. Motive care ne îndeamnă să reproducem integral foile matricole privind perioada sibiană :

CATALOGUL LICEULUI DE BĂIEȚI DIN SIBIU CLASA I-A
PE ANUL ȘCOLAR 1890—1891

Nr.	Numele elevului, religia, anul și locul nașterii (an, loc. lună)	Numele părintelui, al tutorelui, ocupația, domiciliul	Unde a terminat clasa precedentă și cu ce rezultat	E bursier elevul? Are ceva ajutor. Adresa, dată, nr.	E scutit de taxă (dată, număr)
21	Goga Octavian, greco-catolic, 1881, martie, 20, Rășinari	G. Iosif, preot Rășinari	Școala primară Românească din Rășinari	—	—

CERTIFICAT

CERTIFICAT

Materii de studiu	Trim. I	Trim. II	Trim. III
Religie	f. bine	f. bine	f. bine
Lb. maghiară	insuficient	suficient	suficient
Lb. latină	suficient	suficient	suficient
Lb. greacă	—	—	—
Lb. germană	—	—	—
Istorie	—	—	—
Geografie	suficient	suficient	suficient
Șt. naturale	—	—	—
Matematică			
Geometrie descriptivă	suficient	suficient	bine
Introduc. în filozofie	insuficient	suficient	suficient
Caligrafie	suficient	bine	f. bine
Română	bine	bine	bine
Aspectul exterior al lucrărilor	îngrijit	îngrijit	îngrijit
Nr. ore absente			
— motivate I	—	4	23
— nemotivate II	—	—	—
Purtare	bine	bine	normal

Pe baza hotărârii consiliului profesoral promovat în clasă superioară.

CATALOGUL LICEULUI DE BĂIEȚI DIN SIBIU CLASA II-A
PE ANUL ȘCOLAR 1891—1892

Nr.	Numele elevului, religia, anul și locul nașterii (an, lună, localitate)	Numele părinților, al tutorelui, ocupația și domiciliul	Unde a terminat clasa precedentă și cu ce rezultat	E bursier? Are ceva ajutor? Adresă, dată, nr.)	E scutit de taxă? (dată, nr.)
19	Goga Octavian, greco-catolic, 1881, martie 20, Rășinari	G. Iosif, preot Rășinari	Tot aici	—	—

CERTIFICAT

CERTIFICAT

Materii de studiu	Trim. I	Trim. II	Trim. III
Religie	f. bine	f. bine	bine
Lb. maghiară	suficient	bine	suficient
Lb. latină	insuficient	suficient	suficient
Lb. greacă	—	—	—
Lb. germană	—	—	—
Istorie	—	—	—
Geografie	suficient	bine	suficient
Șt. naturale	—	—	—
Fizică	—	—	—
Matematică	suficient	suficient	suficient
Desen	bine	suf.	suf.
Filozofie	—	—	—
Caligrafie	bine	bine	bine
Gimnastică	bine	suficient	suf.
Română	bine	bine	bine
Aspectul exterior al lucrărilor scrise	Puțin îngrijit	Puțin îngrijit	îngrijit
Ore absente			
— motivate	4	15	23
— nemotivate	—	—	—
Purtare	bine	bine	bine

Conform hotărîrii conferinței profesore, promovat în clasă superioară

CATALOGUL LICEULUI DE BĂIEȚI DIN SIBIU CLASA III-A
PE ANUL ȘCOLAR 1892—1893

Nr.	Numele elevului, religia, anul și locul nașterii (an, lună, localitate)	Numele părinților, al tutorelui, ocupația și domiciliul	Unde a terminat clasa precedentă și cu ce rezultat	E bursier. ? Are ceva ajutor (adresă, dată, nr.)	E scutit de taxă (dată, număr)
19	Goga Octavian, greco-catolic, 1881, martie, 20, Rășinari	G. Iosif, preot Rășinari	Aici Suficient	—	—

CERTIFICAT

CERTIFICAT

Materii de studiu	Trim. I	Trim. II	Trim. III
Religie	f. bine	f. bine	f. bine
Lb. maghiară	insuf.	sufic.	sufic.
Lb. latină	insuf.	sufic.	sufic.
Lb. greacă	—	—	—
Lb. germană	sufic.	sufic.	suficient
Istorie	insufic.	bine	sufic.
Geografie	—	—	—
Șt. naturale	—	—	—
Fizică	sufic.	sufic.	bine
Matematică	bine	bine	bine
Geometrie descriptivă	bine	sufic.	bine
Gimnastică	bine	bine	bine
Filozofie	—	—	—
Caligrafie	—	—	—
Română	suf.	f. bine	f. bine
Aspectul exterior al lucrărilor scrise	puțin îngrijit	îngrijit	îngrijit
Nr. ore absentate			
— motivate	1	1	3
— nemotivate	—	—	—
Purtare	bine	bine	bine

Promovat în clasă superioară

CATALOGUL LICEULUI DE BĂIEȚI DIN SIBIU CLASA IV-A
PE ANUL ȘCOLAR 1893—1894

Nr.	Numele elevului, religia, anul și locul nașterii (an, lună, localitate)	Numele părinților, al tutorelui, ocupația și domiciliul	Unde a terminat clasa precedentă și cu ce rezultat	E bursier. ? Are ceva ajutor. Adresa dată, nr.	E scutit de taxă (dată, nr.)
20	Goga Octavian, greco-catolic, 1881, martie, 20, Rășinari	G. Iosif, preot Rășinari	Aici — Suficient	—	—

CERTIFICAT

CERTIFICAT

Materii studiate	Trim. I	Trim. II	Trim. III
Religie	bine	bine	bine
Lb. Maghiară	suf.	suf.	suf.
Lb. Germană	suf.	suf.	suf.
Lb. Latină	suf.	suficient	suficient
Lb. Greacă	suf.	suf.	suf.
Maghiară care înlocuiește lb. greacă	—	—	—
Istorie	suf.	suf.	suf.
Geografie	—	—	—
Șt. naturale	bine	suf.	suf.
Fizica	—	—	—
Matematică	suf.	suf.	suf.
Geometrie descriptivă	bine	suf.	suf.
Filozofie	—	—	—
Caligrafie	—	—	—
Gimnastică	bine	bine	bine
Română	f. bine	bine	f. bine
Aspectul exterior al lucrărilor scrise	destul de îngrijit	destul de îngrijit	destul de îngrijit
Nr. ore absente			
— motivate	24	17	49
— nemotivate	—	—	—
Purtare	bine	bine	potrivit

Promovat în clasă superioară

CATALOGUL LICEULUI DE BĂIEȚI DIN SIBIU CLASA V-A
PE ANUL ȘCOLAR 1895—1896

Nr.	Numele elevului, religia, anul și locul nașterii (an, lună, localitate)	Numele părinților, al tutorelui, ocupația și domiciliul	Unde a terminat clasa precedentă și cu ce rezultat	E bursier elevul? Are ceva ajutor adresă, dată, nr.)	E scutit de taxă? (dată, nr.)
14	Goga Octavian, greco-catolic, 1881, martie, 20, Rășinari	G. Iosif, preot Rășinari	Liceul de băieți Sibiu	Suf. bine —	Nu —

CERTIFICAT

CERTIFICAT

Materii de studiu	Trim. I	Trim. II	Trim. III
Religia	bine	bine	f. bine
Lb. maghiară	insuf.	insuf.	suf.
Lb. latină	insuf.	suf.	suf.
Lb. greacă	insuf.	suf.	insuf.
Lb. germană	insuf.	suf.	insuf.
Istorie	suf.	bine	bine
Geografie	—	—	—
Șt. naturale	suf.	suf.	suf.
Fizica	—	—	—
Matematică	suf.	suf.	suf.
Desen	—	—	—
Filozofie	—	—	—
Caligrafie	—	—	—
Gimnastică	suf.	suf.	suf.
Muzică	bine	bine	bine
Româna	bine	suf.	suf.
Aspectul exterior al lucrărilor scrise	îngrijit	îngrijit	îngrijit
Nr. ore absente			
— motivate	36	18	92
— nemotivate	3	2	5

Promovat în clasă superioară

CATALOGUL LICEULUI DE BĂIEȚI DIN SIBIU CLASA VI-A
ANUL ȘCOLAR 1897—1898

Nr.	Numele elevului, religia, anul și locul nașterii (an, lună, localitate)	Numele părintelui, al tutorelui, ocupația și domiciliul	Unde a terminat clasa precedentă și cu ce rezultat	E bursier elevul? Are ceva ajutor Adresă, dată, nr.	E scutit de taxă (dată, nr.)
18	Goga Octavian, greco-catolic, 1881, martie, 20, Rășinari	G. Iosif, preot, Rășinari	Tot aici	—	Scutit 101—1897

CERTIFICAT

CERTIFICAT

Materii de studiu	Trim. I	Trim. II	Trim. III
Religie	f. bine	f. bine	f. bine
Lb. maghiară	f. bine	f. bine	f. bine
Lb. latină	bine	bine	bine
Lb. greacă	f. bine	bine	f. bine
Lb. germană	bine	bine	bine
Istorie	f. bine	f. bine	bine
Geografie	—	—	—
Șt. naturale	bine	bine	bine
Fizică	—	—	—
Matematică	suf.	suf.	bine
Desen	—	—	—
Filozofie	—	—	—
Caligrafie	—	—	—
Gimnastică	bine	bine	bine
Română	f. bine	f. bine	f. bine
Aspectul exterior al lucrărilor scrise	îngrijit	îngrijit	îngrijit
Nr. ore absente			
— motivate	13	4	32
— nemotivate	1	—	1
Purtare	satisfăcător	satisfăcător	bine

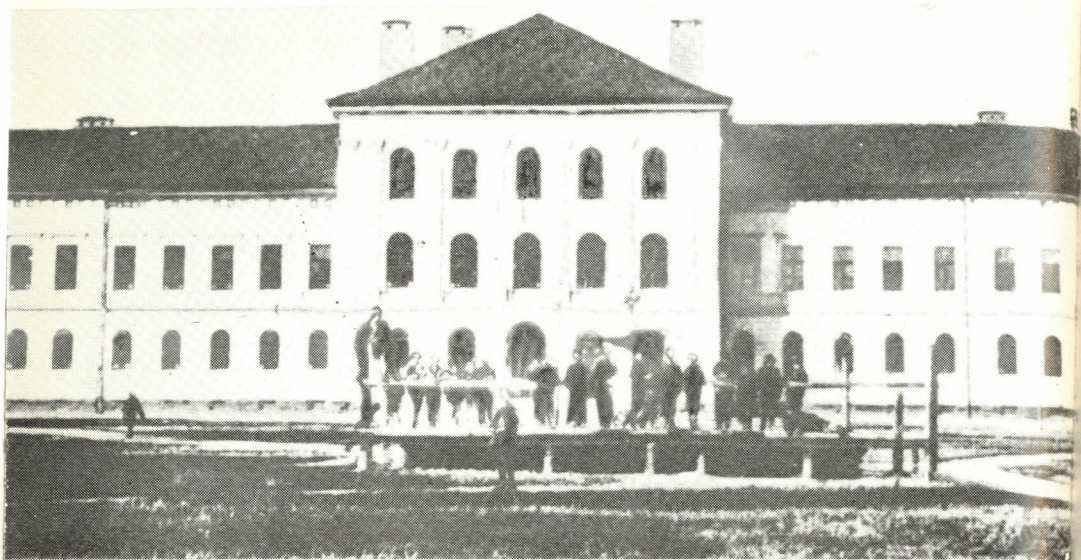
Conform hotărârii conferinței profesorele, promovat în clasă superioară

N. matricolă	Numele, starea, religiozitatea, locul nașterii, comitatului și patria școlarului	Numele și caracterul tatălui, respectiv al curatorului	Limbaj													
			România	Avăstria	Slovenia	Bulgaria	Latina	Rusia	Grecia	Germania	Maghiara	Italiana	Greacă	Malta	Poloneză	Alte limbi
9)	Ioan Gioras n. 1880, gr. or. în Satu-lung et. Brașov.	Vidua Valuca	buna	bunătăț	sigur	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	
10)	George Girda n. 1879, gr. or. în Bega-Monastir et. Caras-Severin	George scrom	buna	bunătăț	mare	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	
11)	Valeriu Lube n. 1881, gr. or. în Sibiu	Ioan profesor	buna	bunătăț	mare	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	
12)	Stă Ghidicu n. 1882, gr. or. în Căruș-Severin et. Caras-Severin	Andrei protopop	corect	bunătăț	sigur	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	
13)	Octavian Goga n. 1884, gr. or. în Reșinari et. Sibiu	Yosif preot	buna	bunătăț	mare	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	foarte bine	

13) Octavian
Goga
n. 1884, gr. or. în
Reșinari
et. Sibiu

Yosif
preot

buna
bunătăț
mare
foarte bine
foarte bine
foarte bine
foarte bine
foarte bine
foarte bine
foarte bine
foarte bine
foarte bine
foarte bine
foarte bine
foarte bine
foarte bine

Liceul din Braşov

Octavian Goga, elev

1907. évi 2. sz. 20. §.

Mi
Budapesti királyi magyar tudományegyetem
Rektora
Kiszemelték az alábbiakat:

2 K.

Tudatjuk vehetjük, hogy doktortul és más tudományok egyetem és részben a kiki írt, hogy *Joga Betarian* ur, a ki *Reimarus Leben* megyében 1881 év *október 22* n született, mint belépőt kari rendes hallgató egyetemünk anyakönyvébe szabályszerűen beírták; mi aláírásunkkal és kisebb pecsétünkkel ellátott jelen okmányt kiállítottuk.

Kelt Budapeston, 1908 év *október 11* napján.

Rapay *Almásy*

1908. évi 2. sz. 20. §.

Mi
Budapesti királyi magyar tudományegyetem
Rektora
Kiszemelték az alábbiakat:

2 K.

Tudatjuk vehetjük, hogy doktortul és más tudományok egyetem és részben a kiki írt, hogy *Joga Betarian* ur, a ki *Reimarus Leben* megyében 1881 év *október 22* n született, mint belépőt kari rendes hallgató egyetemünk anyakönyvébe szabályszerűen beírták; mi aláírásunkkal és kisebb pecsétünkkel ellátott jelen okmányt kiállítottuk.

Kelt Budapeston, 1908 év *október 11* napján.

Heinrich *Dr. Baller*

1908. évi 2. sz. 20. §.

Lecsekkönyv.

Tulajdonosa:

Joga Betarian (*Jozsef* fia),
született *Reimarus Leben*
megyében, 1881 év *október 22* n
napján, s a gör. kat. vallást követi. A budapesti kir. magy. tudományegyetem rendes hallgatójának jelöltélt.

Jelölt neve?	Állása?	A jelölés időpontja?
<i>Reimarus Leben</i>	<i>1908. október 11</i>	

1908. évi 2. sz. 20. §.

Végbizonyítvány
(Absolutorium)

55.

Tudatjuk vehetjük, hogy magyar tudományegyetem Rektora és belvárosi tanácsának Déhányja ezennel bizonyítja, hogy *Joga Betarian* ur, a ki *Reimarus Leben* megyében 1881 év *október 22* n született s a gör. kat. hitvallást követi, a *Reimarus Leben* főgymnasiumtól 1908 év *január 18* n *407* szám alatt kiállított érettségi bizonyítvány alapján a *Reimarus Leben* kor hallgatói közt felvételt, mint rendes hallgató az *1908. január 1* szakából az *1908. január 1* szakának végig terjedő időben a budapesti királyi magyar tudományegyetemen

Certificate din timpul studiilor

M. 407-1899/900.

Gymnásiumi
Érettségi bizonyítvány.

Soga Oktáv János
Resinai

1881

március 20. gör. kel.

az 11. osztályt a nagyszobeni
m. kir. állami főgymnásiumban is a 11. osztályt a
klassz. gör. kel. román fő-
gymnásiumban

jó

elött érettségi vizsgálatot tett, következő eredményeket:

Roman nyelv és irodalomból

jóles

Magyar nyelv és irodalomból

jóles

Latin nyelv és irodalomból

jó

Görög nyelv és irodalomból

jóles

Héber nyelv és irodalomból

elégséges

Történelemből

jóles

Mathematikából

jó

Physikából

jó

A gymnásium többi tantárgyaiból következő elő-
menet: 0. tanúsított:

Vallásból

jóles

Rajz és geometriából

0

Philosophiai propaedeutikából

jóles

Földrajzból

elégséges

Természettudásból

jó

Francia nyelvből

0

Translatio

Gymnasii
Testimonium Maturitatis.

Octavianus Johannes Soga
natus in Resinai

anno 1881

anno Mart. die 20 religio Graec. orient.

postquam studium, quae in gymnasio tractari solent
cursum peregit et quidem classem I. III.
Libani, in gymnasio regio-
atque III. Ciceronis, in gymna-
sio Graec. orient. confessionis
romanae

omnes ille

disciplinas progressu probavit:

In lingua et literatura
Romana (vornacia)

eminentes

In lingua et literatura
Mungarica

eminentes

In lingua et literatura Latina

bonos

In lingua et literatura Graeca

eminentes

In lingua et literatura
Germanica

sufficientes

In historia

eminentes

In mathematica

bonos

In physica

bonos

In ceteris gymnasio disciplinis hoc progressu
probat:

In doctrina religionis

eminentes

In geometria descriptiva

0

In propaedeutica philosophica

eminentes

In geographia

sufficientes

In historia naturalis

bonos

In lingua gallica

0

CATALOGUL LICEULUI DE BĂIEȚI DIN SIBIU CLASA VII-a ANUL ȘCOLAR 1898—1899

Nr.	Numele elevului, religia, anul, locul nașterii (an, lună, localitate)	Numele părintelui, al tutorelui, ocupația și domiciliul	Unde a terminat clasa precedentă și cu ce rezultat	E bursier? Are ceva ajutor? Adresa, data nr.	Scutit de taxă (data, nr.)
15	Goga Octavian, greco-catolic, 1881, III, 20. Rășinari	G. Iosif, preot Rășinari	Tot aici bine	Cantina (Albina)	101/897 scutit

CERTIFICAT

CERTIFICAT

Materii de studiu	Trim. I	Trim. II	Trim. III
Note			
Religia	f. bine	f. bine	f. bine
Lb. maghiară	bine	bine	bine
Lb. germană	suf.	bine	bine
Lb. latină	bine	bine	bine
Lb. greacă	bine	bine	bine
Istorie	bine	bine	bine
Geografie	—	—	—
St. naturale	—	—	—
Fizica	bine	bine	bine
Geometrie descriptivă	—	—	—
Filozofie	—	—	—
Caligrafie	—	—	—
Gimnastică	bine	bine	bine
Muzică	f. bine	f. bine	f. bine
Canto	—	—	—
Stenografie	—	—	—
Lb. franceză	—	—	—
Lb. română	bine	f. bine	bine
Aspectul exterior al lucrărilor scrise	îngrijit	îngrijit	îngrijit
Nr. ore absentate			
— motivate	1	5	10
— nemotivate	—	—	—
Purtare	bine	bine	bine

Conform conferinței profesorale, promovat în clasa superioară

Plecarea din Sibiu, în condițiile amintite, a provocat protest și indignare chiar și în rândurile colegilor unguri. Sint semnificative cuvintele unui asemenea coleg, care rostește un lung discurs, în gară, la plecarea lui Goga și a lui Ion Lupaș : „Noi nu știm ce va să zică politica. Noi știm un singur lucru. Știm că-ți sîntem prieteni, sîntem colegi, și e păcătos acel om care vrea să strice prietenia noastră cu treburi care pe noi nu ne privesc, pe care noi nu le pricepem !“ În ciuda tuturor insistențelor noului director Ferenczi István, căruia nu-i convenea deloc un asemenea scandal public și în ciuda demersurilor profesorului de religie, românul Nicola Ivan, veche cunoștință a părintelui Iosif, Goga părăsește Sibiul prin luna noiembrie și se mută în clasa a VIII-a la liceul românesc din Brașov.

6

Era în 1898. Se ducea cu sufletul răscolit, dar și cu temeinice cunoștințe, mai cu seamă de literatură maghiară. La liceul românesc din cetatea Brașovului¹, veche vatră de cultură românească, în care osteniseră ochii lui Coressi peste primele tipări-turi în limba națională, întâlnește profesori entuziaști, mari cărturari ca Virgil Onițiu, Vasile Goldiș, cel ce-l va numi mai întii „poetul pătimirii noastre“, luptători neînfricați pentru drepturile românilor, pentru unirea lor într-un singur stat național. Liceul ortodox de la porțile Șcheiului, întemeiat cu ajutorul vechilor negustori brașoveni și îndrumat prin grija căpeteniilor bisericesti, își răspîndise faima pe tot cuprinsul Transilvaniei. Aici nu erau decît profesori și elevi români ; numai inspectorii erau trimiși de guvernul de la Budapesta. Pe băncile lui se aflase, nu de mult, elevul poet Ștefan Octavian Iosif care a făcut drumul invers decît Goga, plecînd de la Brașov la Sibiu, datorită altor împrejurări biografice. Trecerea prin Brașov a lui Octavian Goga și a colegului său de bancă Ion Lupaș, fiul unor țărani de la

¹ Arhivele Statului din Brașov păstrează catalogul cu situația școlară a elevului Octavian Goga pe anul școlar 1899—1900, respectiv notele din clasa a VIII-a :

Săliște, n-a durat decît un semestru și jumătate dar a însemnat pentru amîndoi o profundă înviore morală. Comparînd viața de la Brașov cu cea de la Sibiu, Goga declara într-o scrisoare adresată părinților săi la 15 ianuarie 1900¹: „Eu cît am fost în Sibiu eram dedat a trăi — ce privește viața de toate zilele — fără griji. Aici o ordine exemplară îți trebuie. De cînd am venit la Brașov — nu știu, parcă am trecut prin niște metamorfoze“. La liceul din Brașov era într-adevăr ordine, dar disciplina nu părea atît de rigidă ca la Sibiu. Directorul Virgil Onițiu era un intelectual respectabil (în 1900 va tipări la Brașov o ediție din *Țiganiada* lui I. Budai-Deleanu); era un spirit luminat, avînd și preocupări literare. Dascăl înnăscut, profesor eminent de limba română, el continua cu pasiune tradiția înaintașilor săi: Munteanu, Ioan Meșotă și Ștefan Iosif. Sensibilitatea lui deosebită nu s-a putut sustrage uneori ispitei muzelor. Așa, de pildă, el a compus liedul *Priveagul* pe versurile fostului său elev Ștefan Octavian Iosif. Alături de eforturile nobile ale lui Virgil Onițiu se ivise tocmai în epoca aceasta arădanul Vasile Goldiș (1862—1934), care, după studiile la Arad, Budapesta și Viena și o perioadă de profesorat la Caransebeș, venise pentru scurtă vreme aici, la Brașov, ca profesor de istorie și latină. Era un om tînăr, chipeș, inteligent, cufundat adesea în tomuri de filozofie și sociologie, însetat de cunoaștere și de noi orizonturi spiri-

	<u>Semestrul I</u>	<u>Semestrul II</u>
Moralitatea	bună	bună
Atențiunea	încordată	încordată
Diligența	mare	mare
Religiunea	f. bine	f. bine
Latina	f. bine	f. bine
Româna	f. bine	f. bine
Elina	bine	bine
Germana	bine	bine
Maghiara	f. bine	f. bine
Istoria	f. bine	f. bine
Matematica	bine	bine
Fizica	f. bine	f. bine
Propedeutica filozofică	f. bine	f. bine
Gimnastica	suficient	suficient
Cîntările	bine	f. bine
Forma externă a lucrărilor scriptologice	frumoasă	frumoasă
Număr de ore absente	36 scuzate	3 scuzate
Calculul general	f. bine	f. bine

¹ Ms. 14.970, B.C.S.

tuale. Goga a fost cucerit de îndată de personalitatea profesorului de latină. Astfel, preferința pentru Horațiu trecuse repede și asupra elevilor, care acum, la optsprezece ani, simțeau, poate, prima dată aripa fugară a timpului, în rezonanța glasului care scanda :

„Eheu, fugaces, Postume, Postume,
Labuntur anni“.

Goga va cita nu o dată în articolele sale versul acesta tulburător prin incurabila lui melancolie. Peste cinci ani Vasile Goldiș va fi printre primii, dacă nu chiar primul care va intui în poezia fostului său elev „cîntarea pătimirii noastre“, scriind într-un stil retoric : „Sus inimile. S-a născut *poetul redeșteptării*, drept vestitor apostol al unei vremi ce va să vie. În zgomotul crîncenei lupte, ce o purtăm pentru dezrobirea noastră ne lipsea Tyrteul cu glasu-i de aramă, să ne trezească, de-am adormi, să ne îmbărbăteze, de-am lincezi, să ne dea nădejde, de-am deznădăjdui.“¹ Raporturile dintre Goldiș și Goga se vor schimba radical mai tîrziu, prin 1911, cînd fostul elev, cu tot respectul pentru profesor și cu toată recunoștința, va ataca însă pe omul politic. La școala din Brașov, Goga, deși bolnav și neliniștit, întâlnește un climat deosebit de prielnic îndeletnicirilor intelectuale. Pe la mijlocul lui ianuarie, el se plînge părinților² de faptul „că de o vreme încoace nu [i] merge bine“ cu sănătatea. „Tușesc și am slăbit“ — preciza el — și o să consultez medicul cît de curînd“. Îl chinuie, totodată, singurătatea, fiind departe de ai săi³ : „Tare aș vrea să mai vin pe acasă. Nu ca să văd Răși-

¹ Vasile Goldiș, *Cîntare pătimirii noastre*, *Tribuna*, Arad, an. IX, nr. 188, 9/22 octombrie 1905, p. 1.

² *Scrisoare* aflată la B.C.S. Ms. 14.970.

³ Cîteva versuri din perioada liceului evocă în imagini duioase satul copilăriei :

Pe bolta cerului senin
Se-anină-aceleași stele
Și-aceleași flori răsar și azi,
La noi în *copăcele* *.

Aceeași lună e pe cer
Bolnavă și gălbuie

* La Rășinari *copăcele* indică locul unde tineretul juca mingea în postul Paștilor, cînd horele erau interzise.

narii, ci pentru ca să fim puțin în sînul familiei. Mi-ar și prinde bine acum vreo două săptămîni de liniște... Așa-i de prost prin străini, unde nu te cunoaște absolut nime. Mie nu mi-ar păsa dacă aș fi orișunde, numai să fiu din cînd în cînd în cercul familiei“. Exigențele școlii par a fi serioase, căci elevul se referă de cîteva ori la faptul că au „foarte mult de lucru“. „...Peste vreo două săptămîni se încheie semestrul, acum noi trebuie să ne punem cu toată seriozitatea pe lucru. La maturitate vin și studiile din anul trecut, pe care noi în Sibiu nu le-am luat.“ „De o vreme încoace — continuă el în altă parte a scrisorii citate — mă ocup exclusiv numai cu școala. Dacă n-ar fi aici atît de studiat și dacă n-ar trebui să-ți consacri timpul atîtor prostii, care-ți fac capul dicționar, ai putea avea ocaziunea foarte bună de a te perfecționa în orice privință. Este bibliotecă frumoasă. Cetesc și eu destul, dar aș ceti de zece ori mai mult dacă ar fi cu putință. În anul ăsta avem școală numai pînă la Paști. Îmediat după, examenul de clasă. Și după aceea o lună de chin și muncă grea și scrișnirea dinților. Doamne, nu știu cum voi suporta-o. Dar în fine o aștept“. Preocupările strict școlare nu vor împiedica, însă, activitatea literară a tînărului poet. Ca la mai toate liceele românești din Transilvania, există și aici, pentru elevii din cursul superior, o *Societate de lectură*, unde se țineau scurte dizertații, urmate de dezbateri și se citeau producții originale. Societățile literare ale elevilor cunosc o deosebită dezvoltare în deceniul al șaselea al veacului al XIX-lea. Așezăminte bine organizate de cultură națională, ele devin treptat, treptat focare ale redeșteptării conștiinței naționale. Ele dezvoltă gustul pentru citit, pentru studiul literaturii românești, pentru cultivarea limbii noastre și descoperirea folclorului. Aci se cultivau și noile talente, în spiritul literaturii luptătoare, angajate în procesul de scuturare a jugului oprîmării. Octavian Goga a citit de mai multe ori producții originale în cadrul

Și adumbresc aceeași fagi
Cărunta cetățuie.

Prin văi același hoinărit
Și cînt și chiu se pierde,
De-un fir de iarbă veștežit,
Nu moare lunca verde! **

** Versuri publicate de Dan Smîntînescu în *Almanahul*, 1970, editat de parohia ortodoxă română din Viena, p. 159.

Societății de lectură, stîrnind mari speranțe printre colegii și profesorii săi. Sextil Pușcariu își amintește¹ de „un tînăr mărunțel cu păr bălai și ochi mari, albaștri, în cursul unei plimbări pe dealurile Brașovului, îmi recitea din memorie poezii în care descria colțuri din Rășinarii Ardealului, satul său natal, purtîndu-se cu gîndul să alcătuiască din ele primul său volum.“ Goga, care încă de la Sibiu începuse să publice „slăbuțe versuri de dragoste“ — cum aprecia el — e aici în atenția tuturor. În cadrul *Societății de lectură* se aud, cu ecouri prelungi, versurile sale îndrăznețe, în care pătrunde spiritul protestatar al lui Gavril Munteanu, George Barițiu și Andrei Mureșanu — figuri strălucite ce au ilustrat de-a lungul vremii viața culturală a Brașovului. În 1900 Goga înfruntă hotărît în coloanele ziarului *Tribuna* pe calomniatorii marelui revoluționar de la 1848, Avram Iancu, anticipînd scrisul său energetic, cu note mesianice prin poezia *In Calomniatores*.

O gazetă scrisă în limba maghiară aruncase cu nesocotință o pată peste amintirea Craiului Munților și, îndată, strănepotul clăcașilor de pe Tîrnave, cel ce știa așa de bine povestea Revoluției din Transilvania de la 1848, sărise din banca de licean, cu protestul său energetic, afirmînd în cadența unui vers răs-picat :

Trăi-va vecinic Iancu în doina plîngătoare

Trăi-va scris în stele etern numele lui...

¹ Sextil Pușcariu : *Un poet : Lucian Blaga, Glasul Bucovinei*, 3/16 ian. 1919.